

FRIHANDEL OG VÆKST - hvad betyder det for os?

1. Tema

- Frihandel og vækst er to koncepter, der kan bruges til at karakterisere både det politiske og økonomiske paradigme, som har været dominerende især de sidste 100 år. Men hvad betyder 'frihandel' og 'vækst'? Hvad er disse koncepter symptom på, og hvilke konsekvenser har de? Ved at dykke ned i begrebernes betydning og deres forbindelse til vores egne levede liv vil vi undersøge vores samfund og hvilke alternativer til frihandel og en vækstbundet økonomi, der eksisterer i og udenfor de nuværende systemer.

2. Baggrund

- Mennesker i dag lærer gennem både skolesystemet, medierne og samfundsinstitutionerne, at konkurrence og vækst er udelukkende godt. Vi lærer, at fri konkurrence mellem mennesker, markeder, institutioner og nationer er et entydigt gode, der leder til øget vækst og forbrug, som igen er det højeste vi kan stræbe efter. Men hvad hvis det ikke er sandt? Hvad nu hvis det resulterer i nedslidte og stressramte mennesker, øget ulighed nationalt og globalt og til udtømmning af klodens begrænsede ressourcer? Hvad er det for et samfund, vi skaber ved at lovprise frihandelsaftaler og nationale vækstrater? Og findes der andre veje at gå? Andre værdier at stræbe efter og andre modeller for at skabe velværd og trivsel?

3. Mål

- Målet med workshoppen er sammen med eleverne at undersøge, hvad 'frihandel' og 'vækst' betyder og fra en kritisk vinkel undersøge, hvorfor vi lever under dette paradigme, hvad det betyder for mennesker og samfund, og hvilke muligheder der er for at bryde med det.

4. Gruppestørrelse og sammensætning

- Fra cirka 6 – 20. Det er vigtigt at være nogle stykker, så der er mulighed for indbyrdes snak og diskussion, fordi læringen opstår i interaktionen mellem eleverne og mellem elever og lærer. Men der må samtidig ikke være for mange, da alle skal nå både at føle, at de kan være aktive i de praktiske dele af workshoppen, og at de kommer til orde i diskussionerne.
- Da emnet kræver en del forhåndskendskab til politiske og økonomiske systemer anbefaler vi, at der primært undervises i det fra et niveau, der svarer til de sidste år i en ungdomsuddannelse og op. Der kan dog skrues op og ned for de faglige/teoretiske inputs og for de filosofiske diskussioner afhængigt af deltagernes erfaring og forhåndskendskab til emnet.

5. Tid

- Workshoppen kan holdes på alle tider af året. Afhængigt af vejret kan alle dele enten afholdes indendørs, eller man kan vælge at bruge de omkringliggende naturområder (have, park eller lignende) til at lave de praktiske dele i.
- Workshoppen kan variere meget i længde. Alt fra to timer til en hel dag. Der kan især justeres op og ned på den tid, som bliver brugt på 'realitetstjekket', dvs. de faglige og teoretiske inputs om, hvad frihandel og vækst er (øvelse 8.e-f). De sidste elementer med refleksion og handling er vigtige altid at have med (øvelse 8.h-i) Refleksionsdelen kan også justeres i længden alt efter, hvor meget tid der er, og hvor diskussionslystne eleverne er.

6. Sted

- Et klasseværelse eller lignende. Adgang til natur: have, park, skov eller andet er ikke nødvendigt, men kan anvendes, hvis det findes.

7. Redskaber

- Projektor eller smartboard til powerpoint (hvis man vil vise powerpoints med teoretiske eller faktuelle pointer om hhv. frihandel og vækst-økonomien).
- Tavle / flip-over eller lignende til at skrive på i plenum.
- Papir og tusser til alle elever.
- Til de praktiske øvelser f.eks.
 - I. Skruemaskine + bits, skruer med forskellige bithoveder og længder, 5. x træstykker.
 - II. Forskellige frø (f.eks. 10 slags), jord (evt. sand, kompost, lerjord), potte til at så i, vandkande/ glas med vand

8. Workshoppens forløb

a) Opvarmning og forventningsafstemning:

Som opvarmning kan I lave en øvelse, vi kalder 'Maskinen'. Du udvælger én person, der skal lave en mekanisk bevægelse og en mekanisk lyd. Dette gør vedkommende indtil alle har vænnet sig til det, og den næste er klar med sin personlige bevægelse og lyd. Nr. to elev hæfter sig på nr. 1 og laver sin lyd og bevægelse. Maskinen er udvidet. Nr. 3. elev hæfter sig fysisk og verbalt på med sin lyd og bevægelse. Fortsæt til alle hænger sammen med lyd og bevægelse. Lav et STOP/Time out tegn. Forklar, at nu kan du skru op og ned for maskinen, så den løber hurtigere eller langsommere, og du kan tække i maskinen i alle retninger, så maskinen skal udvide sit rumfang fysisk. Nu tænder du maskinen. Lad den køre. Skru ned. Skru op. Skru op. Udvid. Skru op osv. Du fortsætter opmuntrer eleverne til at arbejde både hurtigere og højere og til at fylde mere indtil maskinen ikke kan udvides mere eller arbejde hurtigere – og måske kollapser. STOP. Alle sætter sig.

Snak om øvelsens indhold og udfald. Måske har øvelsen givet eleverne en fysisk oplevelse af dynamikken i en overophedet vækstøkonomi. Brug den også til at forklare, hvad formålet er med den workshop, eleverne netop skal deltage i. Hvad skal vi i dag? Snakke handelsaftaler og vækstparadigme i et globalt retfærdighedsperspektiv – og sætte det i relation til den personlige og praktiske omstilling af os selv og samfundet.

b) Praksisexperiment 1: Skru to pinde sammen:

Eksperimentet går ud på, at frivillige fra elevgruppen melder sig til hhv. at klargøre en skruemaskine (ikke boremaskine): finde anvendelige skruer (kig på længde og skruerhoved), sætte bitholder og bit på, og skru to stykker træ sammen. Eleven/eleverne skal forklare tilskuerne, hvad de gør og hvorfor, imens de gør det. Spørgsmål du kan stille: Hvad hedder maskinen? Hvilken bit kan bruges? Hvor dybt skal skruen i? Hvad er svært / let? Hvad kan den bruges til? (hus, drivhus, møbel... alt).

c) Praksisexperiment 2: Plant et frø:

En elev melder sig til at plante et frø. Eleven/eleverne skal forklare tilskuerne, hvad de gør og hvorfor, imens de gør det. Spørgsmål du kan stille: Hvilken type jord skal bruges? Hvor dybt skal frøet sås? Hvornår skal det plantes ud? Hvornår kan planten høstes?

d) Praksis – Skriveøvelse: Hvad er sammenhæng ml. praksis og teori:

Eleverne får nu to minutter til hurtigskrivning. De skal non-stop skrive ud fra spørgsmålet: Hvordan synes jeg umiddelbart, at den indledende øvelse, Maskinen, samt de to praktiske opgaver hænger sammen med begreberne 'frihandel' og 'vækst'?

Øvelsens funktion er både at være appetizer til hele workshoppen og som forarbejde til refleksionerne i øvelse 8.h.

e) Teori – Frihandelsaftaler:

Start med at noter på tavlen, hvad eleverne allerede ved om eller associerer med ordet 'frihandel'. Dernæst kan du lave et lille oplæg, hvor du med fordel kan tage udgangspunkt i ordets definition

... en aftale mellem to eller flere lande, der fastlægger rammerne for en udvidet samhandel. Aftalen kan være begrænset til enkelte erhvervssektorer, eller den kan sikre en vis gensidig markedsadgang. I de fleste tilfælde har handelsaftaler haft et mere omfattende sigte, idet de fx har indeholdt en forpligtelse til at fjerne toldmæssige og andre handelshindringer over en aftalt periode (frihandelsaftaler). Sådanne aftaler er normalt resultater af langvarige og komplicerede forhandlinger, og de indeholder almindeligvis en række supplerende bestemmelser om bilæggelse af tvister mellem de kontraherende stater, om mindstekrav til indholdet af den indenlandske værditilvækst mv. Den mest vidtgående form for en handelsaftale er en toldunion, hvori deltagerne harmoniserer deres toldsatser over for tredjelande og centraliserer den handelspolitiske forhandlingskompetence; EU er hovedeksemplet herpå.

ifølge en ordbog. F.eks. skriver Gyldendal at 'frihandel' betyder:

Herud fra kan du f.eks. forklare om de dele, som er understreget her eller andre dele, som du synes er vigtige for at give eleverne en generel introduktion til, hvad handelsaftaler er for en størrelse. Du kan læse meget mere om hvad internationale handelsaftaler er for noget og om nogle af problemerne og udfordringerne ved disse på NOAHs hjemmeside: <https://noah.dk/soeg?keys=handelsaftaler>

f) Teori – Vækstøkonomien:

Frihandel er et af de "instrumenter" – eller den medicin – som de fleste politikere og økonomer anbefaler for at skru op for den efterhånden kronisk skrantende vækstøkonomi. Derfor er det oplagt at lade sessionen om frihandel følge af et oplæg omkring vækstøkonomien; hvordan den fungerer, og hvorfor den ikke fungerer. I vores oplæg kommer vi ind på følgende emner:

- den basale model for en forbrugsdrevet vækstøkonomi – herunder, hvorfor virksomheder ikke må lade være med at vækste ("thrive or die")
- det konstante fokus på arbejdsproduktivitet, og hvordan det medfører arbejdsløshed og følgende øget behov for mer-produktion > behov for mer-forbrug > behov for planlagt forældelse > behov for låntagning og gældssætning > og endelig vækst i ressourceforbrug.
- hvordan vækst-paradigmet har medført kontinuerlig liberalisering af økonomien, f.eks. frihandelsaftaler eller den liberalisering af bolig/lånemarkedet og af finanssektoren, som førte til krisen i 2008.
- hvordan liberalisering medfører ulighed – og hvad den betyder for befolkningens fysiske, mentale og sociale sundhed samt den sociale sammenhængskraft.
- hvordan vi bliver forbrugere – herunder menneskets forhold til og brug af materielle ting.
- og endelig hvordan vi afkobler trivsel fra vækst og fra en globaliseret konkurrenceøkonomi..
- herunder alternative bud på, hvordan vi ændrer den onde cirkel, som følger af et fokus på arbejdsproduktivitet, f.eks. alternative bud som arbejdsdeling eller at skifte fokus på arbejdsproduktivitet i virksomheder ud med et fokus på ressourceproduktivitet.

Oplægget bliver fulgt af en powerpoint, som ikke giver mening at gengive her, men hvis du er interesseret, kan du finde al denne viden i bogen Prosperity Without Growth af Tim Jackson (primært kapitel 4, 6, 9 og 10). De alternative bud er bl.a. beskrevet i Vækst og Hverdagsliv af Toke Haunstrup Christensen og Forbrug er benzin til vækstmotoren af Inge Røpke (se under punkt 10.Fagstof).

I kan afslutte oplægget med at diskutere – eller endnu bedre tegne/visualisere – hvordan man kunne afkoble trivsel fra vækst, og hvilke alternativer og tiltag, eleverne kender.

g) **Praksisøvelse – Rolleleg: Kapitalisme versus markedsøkonomi:**

Start med at gøre det klart, at 'frihandel' og 'vækst' blot er to begreber, fra det nuværende politiske og økonomiske paradigme. Spørg om de kender andre. Gør klart at alle begreber er relevante – men du fisker efter to specifikke, som skal bruges til en leg, nemlig 'kapitalisme' og 'markedsøkonomi'. Når de to bliver nævnt, spørger du, om nogen vil forklare forskellen. Det er ikke så tit, at det lykkes, hvilket er første pointe: det ene forudsætter eller medfører ikke nødvendigvis det andet, men det går vi ofte ud fra at det gør. Men det vil rollelegen nu gøre bod på:

1. 2-6 elever melder sig til at være kapitalejere (spørg evt. hvem der har fremtidige ønsker om at blive selvstændige og lad dem være kapitalejerne). Du stiller dig på en stol i midten, så du kan forklare slagets gang og være en slags 'dukkefører'.

2. Nu forklarer du dem, at de er på en markedsplads. Kapitalejerne står rundt i kanten af markedspladsen. De får ét minut til at finde på, hvad de sælger (enten service eller en vare). De øvrige elever er købere/forbrugere. De går nu rundt og shopper og hører, hvad der bliver solgt, og beslutter sig for, hvad de vil købe.
3. Du forklarer, at dette scenarium er et eksempel på **markedsøkonomi**. Selvom den ikke ser sådan ud i dag med en fysisk markedsplads, så er principperne de samme: udbud og efterspørgsel.
4. Næste scenarium er kapitalisme: I zoomer ind på én virksomhed (dvs. én af de elever, der har en virksomhed/er kapitalejer). Nu bliver alle køberne i stedet arbejdere på denne kapitalists fabrik eller virksomhed (alle eleverne går nu over til kapitalejeren). Forklar, at kapitalejeren har magt over produktionsmidlerne og hyrer arbejdskraft. Dette er et eksempel på **kapitalisme**.
5. Hvis du vil gå et skridt videre kan du forklare, at der ikke er noget, der forhindrer os i at gøre det omvendt, så arbejderne har magten over produktionsmidlerne og hyrer kapitalen. Det visualiseres ved, at alle arbejderne tager kapitalejerens plads, og kapitalejeren sendes ud, hvor køberne stod før. Pointen er her, at i stedet for, at én person ejer produktionsmidlerne og **hyrer arbejdskraft** ind, så kan arbejderne være dem, der ejer produktionsmidlerne og i stedet **hyrer kapital** af kapitalejeren. Denne øvelse er en rekonstruktion af en illustration i filmen Can we do it ourselves?, som kan findes på Youtube, og har til hensigt både fysisk og visuelt at vise, hvordan vores arbejdsmarked er struktureret og bundet af idéen om at kapitalejere bestemmer over arbejdskraften gennem ejerskab over produktionsmidlerne – samt at vise, at denne idé sagtens kan vendes på hovedet indenfor det økonomiske system, vi har i dag.

h) **Teori – Refleksion og diskussion:**

'Realitetstjekket' i denne workshop kan være lidt teoritungt, da det er emner, som ofte er nye for folk og derfor kræver en del fagligt input. Det gør dog ikke noget, at emnet bliver behandlet en smule overfladisk, da det også kan være en form for 'appetitvækker'. Herefter er det tid til refleksion, og der kan I tage afsæt i elevernes skriveøvelse fra begyndelsen. Hvordan mente de til at begynde med, at de praktiske øvelser sagde noget om frihandel og vækst? Og hvad tænker de nu? Hvad tænker de generelt om frihandel og vækst nu? Hvilke aha-oplevelser har de fået (hvis nogen)? Hvilke spørgsmål sidder de tilbage med?

i) **Praksis – Hvordan kan vi selv gøre noget:**

Den sidste del, hvor der iværksættes en handling er afgørende. Det kan dog være en smule abstrakt at skulle iværksætte en handling oven på denne teoritunge-workshop i forhold til nogle af de mere praksisorienterede workshops. Men det kan jo være indenfor formidlingsfeltet: f.eks. at formulere et læserbrev, kronik eller andet, hvor man forsøger at gøre handelspolitik og vækstparadigmet "spiseligt" for helt almindelige mennesker. Eleverne kan forsøge at svare på spørgsmålet "Hvad kommer det mig ved?" Og gennem deres svar forsøger at gøre det relevant for andre.

9. Facilitatorrefleksioner

- **Hvor meget skal man vide om emnet for at undervise i det?**

Det er altid en fordel at have en stor viden om frihandel og vækst, når der undervises i emnet, men med mindre dine elever er på en videregående uddannelse, hvor det er en del af pensum, er det næppe et krav. Da målet er at diskutere frihandel og vækst som centrale elementer i det økonomiske og politiske system, der definerer vores samfund i disse år, så er det vigtigste at have blik for og forståelse for sammenhænge. Resten kan man læse sig til i de ovennævnte referencer.

- **Om at starte med en leg eller en praktisk øvelse:**

Det er vores erfaring, at både de unge og ældre elever fatter interesse for undervisningen, hvis det første de skal, er noget uventet. F.eks. lege en leg som 'maskinen' eller hvis de skal skruer træ sammen og plante frø uden yderligere instrukser. Nogle elever vil måske synes, at det virker lidt plat, men ofte er det en god måde at "vække" folk på både fysisk og mentalt, så vi vil anbefale, at du gør det, selvom eleverne viser lidt modstand.

- **Åben dialog versus lærerstyring:**

Det er vigtigt at vide, hvordan dine elever responderer på faglige inputs, og hvis de er glade for det, så skru endelig op for den del. Du skal dog være bevidst om, at jo mere faktuel viden om handelspolitik og vækstkritik, du putter ind i undervisningen i den del, der har med 'realitetstjekket' at gøre, jo mere fjerner du dig automatisk fra Popular Education-metoden, fordi du bliver en ekspert, der putter viden ind i eleverne i stedet for, at viden om emnet opstår i dialog. Men det er ikke nødvendigvis et problem. Der er faktuel viden, som aldrig kan være op til diskussion; f.eks. om en TTIP har en ISDS-mekanisme indlejret eller ej, så det er vigtigt at skelne mellem, hvornår du er ekspert og hvornår eleverne skal på banen med deres observationer.

10. Fagstof

- **Om frihandel og frihandelsaftaler:**

- <https://noah.dk/soeg?keys=handelsaftaler>

- **Om vækstøkonomien og alternativer:**

- Prosperity Without Growth af Tim Jackson (2009), Routledge.
- Vækst og Hverdagsliv af Toke Haunstrup Christensen (2008): John Holten-Andersen (red), Modvækst – omstilling til Fremtiden, Hovedland. Kan downloades gratis på <http://www.modvaekst.dk/omstilling/>
- Forbrug er benzin til vækstmotoren af Inge Røpke (2008) i John Holten-Andersen (red), Modvækst – omstilling til Fremtiden, Hovedland. Kan downloades gratis på <http://www.modvaekst.dk/omstilling/>

- **Film om økonomisk demokrati:**

- <https://www.youtube.com/watch?v=ZfaFriFAz1k&t=307s>